

участь у наступному великому повстанні в Україні 1637-1638 років під проводом Павла Буга, Якова Остриянина та Дмитра Гуні, або ж, як немало запорожців, залишився на Дону. В усякому разі можна погодитися і з словами літописця, який відзначив, що й після 1630 року Тарас Федорович перебував у середовищі козацьких ватажків «со славою девять лет и скончался спокійно» [5, арк. 95].

Таким чином, в особі гетьмана Тараса Федоровича бачимо представника нової генерації української козацтва. Вперше він очолює збройне повстання організованого нереєстрового війська, висуває конкретні вимоги перед польськими властями: офіційного розширення правового статусу козацтва та знищення уніатства. Тарас Федорович виступає талановитим козацьким полководцем, одним із найвизначніших діячів визвольного руху в Україні першої половини XVII століття.

Список використаних джерел

1. Архив Юго-Западной России. – Ч. 3. – Т. 1. – К., 1863. – 433 с.; Ч. 4. – Т. 1. – К., 1867. – 460 с.
2. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: в 3-х т. – Т. 1. М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 587 с.
3. Жерела до історії України-Руси. – Т. 8. – Львів, 1908. – 407 с.
4. Жукович П.Н. Сеймовая борьба православного западно-русского дворянства с церковной унией / П.Н. Жукович. – Вып. 6. – СПб., 1912. – 199 с.
5. Державна російська бібліотека. Відділ рукописів. – Ф. 152, спр. 32, 119 арк.
6. Історія України в документах і матеріалах. – К., 1941. – Т. 3. – 214 с.
7. Кулиш П. Материали для истории воссоединения Руси / П. Кулиш. – Т. 1. – М., 1877 – 347 с.
8. Львівський літопис // Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець: Джерелознавче дослідження. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 99-124.
9. Лясота Еріх із Стеблева. Щоденник / Еріх Лясота // Жовтень. – 1984. – № 10. – С. 97-110.
10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 840, оп. 1, спр. 10, 62 арк.
11. Щербак В.О. Антифеодальні рухи на Україні напередодні визвольної війни 1648-1654 рр. / В.О. Щербак. – К.: Наукова думка, 1989. – 127 с.
12. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Radziwiłłow, dz. 2, spr. 1025. – 133 s.; dz. 5, spr. 8080. – 512 s.
13. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Zamojskih, spr. 401. – 68 s.
14. Listy Stanisława żolkiewskiego 1584-1620. – Kraków, 1868. – 152 s.

References

1. Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii. – Ch. 3. – T. 1. – K., 1863. – 433 s.; Ch. 4. – T. 1. – K., 1867. – 460 s.
2. Vossoedinenie Ukrainy s Rossiej. Dokumenty i materialy: v 3-h t. – T. 1. M.: Izd-vo AN SSSR, 1954. – 587 s.
3. Zherela do istorii Ukraini-Rusi. – T. 8. – L'viv, 1908. – 407 s.
4. Zhukovich P.N. Sejmovaja bor'ba pravoslavnogo zapadno-russkogo dvorjanstva s cerkovnoj uniej / P.N. Zhukovich. – Vyp. 6. – SPb., 1912. – 199 s.
5. Derzhavna rosijs'ka biblioteka. Viddil rukopisiv. – F. 152, spr. 32, 119 ark.
6. Istorija Ukraini v dokumentah i materialah. – K., 1941. – T. 3. – 214 s.
7. Kulish P. Materialy dlja istorii vossoedinenija Rusi / P. Kulish. – T. 1. – M., 1877 – 347 s.
8. L'vis'kij litopis // Bevzo O.A. L'vivs'kij litopis i Ostroz'kij litopisec': Dzhhereloznavche doslidzhennja. – K.: Naukova dumka, 1970. – S. 99-124.
9. Ljasota Erih iz Stebleva. Shhodennik / Erih Ljasota // Zhovten'. – 1984. – № 10. – S. 97-110.
10. Central'nij derzhavnij istorichnij arhiv Ukraini v m. Kiev. – F. 840, op. 1, spr. 10, 62 ark.

11. Shherbak V.O. Antifeodal'ni ruhi na Ukraini naperedodni vizvol'noj vijni 1648-1654 rr. / V.O. Shherbak. – K.: Naukova dumka, 1989. – 127 s.

12. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Radziwiłłow, dz. 2, spr. 1025. – 133 s.; dz. 5, spr. 8080. – 512 s.

13. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Zamojskih, spr. 401. – 68 s.

14. Listy Stanisława żolkiewskiego 1584-1620. – Kraków, 1868. – 152 s.

Shherbak V. O., doctor of historical sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine), shcherbak.vitalii@gmail.com

Cossack hetman Taras Fedorovich

The article highlights the outstanding figure of Cossack leader first half XVII. Taras Fedorovich. Attention is focused on the organization of his great uprising in Ukraine in 1630

Keywords: Taras Fedorovich, Cossack hetman uprising, Ukraine.

* * *

УДК 930.2(438):477.43/44»1673/1674»

Мицик Ю. А.,
доктор історичних наук, професор
(Україна, Київ)

1673–1674: тяжкі роки Поділля в світлі польських рукописних газет і листів

В статті подано підбірку рукописних документів з зарубіжних архівосховищ, пов'язаних з історією Поділля часів Руїни.

Ключові слова: джерела, архів, Гетьманщина, Україна, Поділля, Османська імперія.

У 1673-1674 рр. для Поділля продовжились нещасливі роки Руїни, які невдовзі призвели до того, що під ударами агресорів впала Правобережна Гетьманщина, а її територія значно запустила. Основна причина трагедії Поділля, як і всієї України, особливо Правобічної, – агресія Речі Посполитої, Московської держави, Османської імперії. Питання про Руїну досі залишається недостатньо вивченим через негласні цензурні заборони його обходили мовчанкою або були змушені обмежуватись стереотипами московської історіографії. Нині на перешкоді стоїть тяжке економічне становище України, внаслідок чого систематичне недофінансування історичної науки перейшло в стадію ліквідації академічних НДІ, гостро відчувається брак кваліфікованих кадрів. Не менш важлива причина полягає в деформації джерельної бази (загибель джерел внаслідок війн, стихійних лих, поганих умов зберігання, свідомого нищення джерел тощо).

Тому дуже важливими є джерельні публікації, особливо ті, які базуються на зарубіжних архівосховищах. Частина з них, виявлених внаслідок неодноразових кверенд у Польщі, починаючи з 1978 р., ми й публікуємо нижче. У даному випадку ми залучили популярні в Речі Посполитій збірники різноманітних джерел т. зв. „silva rerum», „miscellania», „varia», які містили у своєму складі і універсали, і листи, і новини (прообраз сучасних газет) тощо. Про них ми неодноразово писали і тому відсилаємо зацікавлених до наших попередніх робіт [1]. Тут же наводимо 33 джерела за 1673-1674 рр. у вигляді регестів, які логічно продовжують наші публікації аналогічних матеріалів попередніх років. Переважно вони взяті

зі збірників № 1070 відділу рукописів (далі – ВР) Бібліотеки Польської Академії наук у Кракові (далі – БПАН), № 372 (зібрання Піноччі Восводського держархіву у Кракові (далі – ЗП ВДА), а також декількох збірників з бібліотеки Чарторійських (далі – Ч.) (№№ 421, 423, 430, 431). Документи цих збірників збереглися у тогочасних копіях, тому у археографічній легенді ми не будемо вказувати в оригіналі чи копії дійшов до нашого часу цей документ. Часом виникає потреба пояснити: хто ховається за посадою (автори часто вказували тільки її), тому ми вказуємо ім'я цієї особи в дужках і курсивом.

Інформаційні можливості наведених документів досить великі, незважаючи на лаконізм. Перш за все вони досить докладно висвітлюють воєнно-політичної ситуації на Правобережній Україні, особливо на Поділлі. Значна увага приділяється Кам'янцю-Подільському, окупованому турками у 1672 р., браку провіанту в цьому місті, говориться про відмову населення постачати провіант в місто. Велика увага приділяється правобережній Гетьманщині і особливо Дорошенку, який через постійне погіршення ситуації, лихоманково шукав виходу, грав на струнах різних орієнтацій, навіть мав конфлікт з митрополитом Йосифом Нелюбовичем-Тукальським, який стояв за орієнтацію на Туреччину; про його посольства до турків та листування з ними. Звузилася й соціальна база гетьманату Дорошенка, що видно хоча б з того, призначена на 9.06.1673 р. рада за вимогою козаки мала пройти без гвардії гетьмана сердюків (серденят), що повинні були стояти на відстані 5 миль. Конкуренту Дорошенка – Ханенку приділяється менше уваги, тому він, розбитий Дорошенком, уже сховався з політичної арени. Однак є звістка про схоплення козаками Ханенка в Степані одного з турецьких шпигунів і дані про іншого, який діяв у Острозі та його околицях. Зате багато говориться про кошового отамана Сірка, який знаходився в zenіті слави, говориться про його напади на Очаків, в т. ч. невдалий, план походу на Крим, який всіляко підтримувався Москвою, яка стягувала війська на Україну, щоб знищити правобічну Гетьманщину, а проти Криму мали чинити напади донські й запорозькі козаки, калмики. Велика увага приділяється турецькій небезпеці. Хоча Османська імперія занепадала, однак вона готувалася до походу у східне Поділля, який завершився у 1674 р. кривавою трагедією Ладжижина й Умані. Розлога «авіза» від 2.12.1674 р. містить ряд цікавих звісток, особливо про падіння Кальника. Цікавими є навіть стислі повідомлення документів про долю деяких активних учасників Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. Так, відомий ватажок повстанців Поділля в 1674 р. опинився на польському боці і бився проти турків, полковники Остап Гоголь та Денис Мурашко пішли цим же шляхом (останній попередньо побував у московській неволі).

Не варто переказувати змісту наведених регестів, ліпше ознайомитися з ними безпосередньо. Сподіваємось, що дана публікація стане в пригоді майбутнім дослідникам.

Список використаних джерел

1. Див. наприклад: Мыцык Ю. А. Записки иностранцев как источник по истории Украины. – Днепропетровск, 1981; Мыцык Ю. А. Записки иностранцев как источник по истории

Освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. – Днепропетровск, 1985; Мицик Ю. А. 3 польських рукописних збірників про гетьмана Петра Дорошенка // Гетьман Петро Дорошенко та його доба в Україні. – К., 2015. – С. 142-171; Мицик Ю. 3 польських рукописних збірників про Сіверщину останньої третини XVII ст. // Сіверянський літопис. – 2015. – № 4 (124). – С. 120-123.

***

№ 1

1673, березня 22. – Жванець. – Новини.

З Кам'янця – Подільського повідомляють про Дорошенка, про голод внаслідок помирає щоденно 20-30 помирає, а кількадесят тікає. Укріплюють замки «Хмизу назовивши, на міських валах і на обох замках ретельно працювали: насипали землю, коші, гармати густо поставили. Ця готовність могла б наших швидко підтримати (?), особливо тому, що задніпровська чернь тільки чекає, коли християни почнуть, а два господаря та селянство допомогли б нам проти ворога (?)». Прибувають три паші (Хусейн, Ібрагім та Каплан) та 20 хоругв яничар, котрі нібито були в Кілії.

(БПАН. – ВР. – № 1070.-Арк.613-613 зв. – Тогочасна копія)

№ 2

1673, травня 11. – Лист царя Олексія до козаків.

Диверсії донських козаків та калмиків будуть продовжуватися і цього року. Будуть задіяні і свіжі сили Хитрово і Ромодановського.

Запорозького гетьмана Сірка згідно з проханням короля випущено з в'язниці на Запорозжя, котрому додали сили князя Юрія Боряньського (15 000) з дуже потужною артилерією. Дозволено цьому Сірку затягнути проти турків усіх задніпрських людей, а Сірку було нагадано царським іменем через Лідака та Артемона Сергійовича (Матвєєва – Ю. М.), щоб він зичливо служив проти турка обом монархам.

Долгорукий з московськими військами вирушив 3 травня з Москви, щоб Дорошенка відвернути від турецької протекції.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 324. – Тогочасна копія)

№ 3

1673, травня 11. – Лист царя Олексія до козаків (переданий через гінця Прокофьєва).

Треба дозволити Дорошенку перейти під царський протекторат і ліквідувати релігійні утиски. Оскільки запорозці не могли вийти на море, бо немає необхідного військового спорядження й настала зима, то цар наказав дати їм трохи гармат, пороху, свинцю й провіанту. Адже ходили вони до новопоставленої Оричби (Отусзбу) башти під Азовом і зруйнували її, багатьох повбивали і взяли в полон й навесні хочуть піти на Туреччину, а об'єднані з калмиками будуть чинити напади на Крим. 1000 талерів, 150 поставів сукна, 50 каменів пороху й свинцю послані запорозцям, щоб вони вчинили морський похід.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 326. – Тогочасна копія)

№ 4

1673, не раніше вересня. – «Спосіб дій проти турка поданий до розгляду й. к. м. й. м. п. коронним підстоєм Любомирським».

Мова йде про турецьку потугу, про те, що турки з'єднуються з татарами, молдаванами й козаками. Треба козаків перетягти на польський бік, зупинити татар а Москву просити помігти в стримуванні татар, послати через Москву посольство до Персії.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 623 зв. – 624. – Тогочасна копія)

№ 5

1673 р. – «Новий Меркурій».

Про розгром татар великим коронним гетьманом і великим маршалком (Яном Собеським). Далі йде вірш, котрий є по суті панегіриком князя Дмитра Вишневецького. Говориться, що під Батогом нурадин-солтан розбив християн, але потім орду погромили, відбили ясир, 7 діб гналися за татарами і розбили їх.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 625-625 зв. – Тогочасна копія)

№ 6

1673, травня 26. – Львів. – Лист невідомого до волинського каштеляна Любомирського.

Під Рашковом стоїть 12 тисяч турецького війська.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 628. – Тогочасна копія)

№ 7

1673, червня 16. – Львів. – Новина.

З України пишуть, що українська чернь дуже прихильна до нас, не хотіла допустити, щоб провіант з України, який їм суворо наказав постачати Халіл-паша, надходив до Кам'янця. До Києва недавно 2 000 війська з вогнепальною зброєю привела Москва. Донські козаки пішли на море чайками, якщо ще місяць там пробудуть, то й Константинополь буде в остраху. Сірко дістав наказ потужно воювати Крим.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 348. – Тогочасна копія)

№ 8

1673, червня 19. – Лист довіреної особи до смоленського підстоля.

9 червня Ханенко рушив з військом з-під Луцька на Олику. В Степані було спіймано шпигуна, його видав козакам руський священник, а козаки передали його Ханенку. Шпигун сказав, що 12 їх розіслали по Польщі, щоб вивідали, де і які польські війська. Шпигун виказав і татарина, який став Кшичицьким, він під Острогом або у володіннях князя Острозького і все, що діється в Польщі повідомляв туркам. Ханенко схопив і його, перехопивши його листи до турків. 500 кінних послали на Поділля. Чутки, що до Дорошенка прийшло 4000 орди, то він сказав, що не треба.

Новини від 6 червня з Києва від якогось засланого киевопечерського ченця архимандрита до гоцилітів (*hoscyliłów*) та уманців, або швидше до старшого гошанського, котрий сказав, що Дорошенко вдарив в обличчя митрополиту Тукальському за те, що Халіл-паша прислав суворий універсал до Дороша, щоб козаки йому до Кам'янця постачали провіант. Дорош скаржився митрополиту, що він (митрополит) ще й хвалив це і благословив, щоб давав. За ці слова він і вдарив його по щоці, лаяв його (Дорошенко), що багато пролилося християнської крові. Рада мала бути 9 червня, на котрій всі козаки мають з'їхатися з такою кондицією, що серденята Дорошенка мають бути віддалені від місця ради на п'ять миль. Не знаю, що було далі, бо чернець перед цим виїхав з Києва. Сказав, що до гарнізону в Київ прийшло 2 000 московітів а за Дніпро з Києва 7600.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 340. – Тогочасна копія)

№ 9

1673, червня 23. – Варшава. – Новина.

Переказується зміст московської грамоти. Полковника Мурашка звільнено за проханням віленського воеводи, з одним присланим гетьманом послав через Сівер до України понад 10 000 війська проти татар.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 342. – Тогочасна копія)

№ 10

1673, червня 20. – Підгайці. – Новина.

10 червня чотири козака з двома кіннями кожен від Дорошенка прибули в Ясси. Повідомили султана, що польський король переманював Дорошенка на свій бік і обіцяв йому право вільно чинити морські походи та інші вольності.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 347. – Тогочасна копія)

№ 11

1673, червня 24. – Новини.

Дорошенко вдруге послав своїх посланців до Туреччини, просячи про допомогу, писав і до Халіл-паші і йому прислали кілька хоругв черемисів. Московське військо і Думитрашко поблизу Канева, вони послали до Дорошенка, щоб він покоровився цареві або за три дні буде битва.

(БПАН.-ВР.-№ 1070. – Арк.629 зв. – Тогочасна копія)

№ 12

1673, липня 5. – Табір за Криловим. – Лист Клобуковського до невідомого.

Пан Ковалевський, що був посланий до калмиків, прислав п. Соколовського з листами до короля та панів гетьманів від

Ромодановського. Цей повідомляє, що йде царське військо силою 150 000 і вже воно взяло Канів та розгромили 2000 серденят, котрі були прислані Дорошенком для оборони переправи. Перейшли на правий бік Дніпра під Каневом і князь Юрій Борятинський з 30 000 піхоти стоїть під Києвом з гарматами. 100 000 війська на чолі з Долгоруким йде нами, а нас 36 хоругв.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 629 зв. – Тогочасна копія)

№ 13

1673, липня 6. – Табір за Криловим. – Лист Клобуковського до невідомого.

Пан Ковалевський посланий на Запорожжя агітувати калмиків і донців та козаків із Сірком, щоб зібравши військо, Сірко взяв Азов та почав пюндрувати Крим. Ромодановський з сіверським гетьманом (*Самойловичем – Ю.М.*) має 150 000 війська. Сірко з Полтавським полком і з «Хитрим із кошовим гетьманом» пюндрує орду. Князь Юрій Борятинський йде з Києва з 30 000 війська з гарматами. Царевичі Маченські з Долгоруким в 100 000 війська йдуть до Києва. Кодек цар потужно укрупив своїми військами. 3 000 козаків, котрі боронили переправу, розгромлені. 6 000 татар йшло до Дорошенка, за котрими Ромодановський послав 10 000. Турецького війська за Дунаєм немає, лише трохи стоїть біля Цоцори.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 630. – Тогочасна копія)

№ 14

1673, липня 12. – Стратин; 7 липня. – Кам'янець-Подільський. – Новини.

Відомості з Рашкова, що «чернь Дорошенка закликала на раду, але він не хотів йти і не дозволяв на гетьманство, тільки того прагнув, щоб його з двору випустили до турецького султана котрому присягнув, але його мають на оці» (*тобто стережуть – Ю. М.*). Пишуть, що нібито хан мав бути в Україні, але про це в Кам'янці тихо. А турки під Кам'янцем.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 628 зв. – Тогочасна копія)

№ 15

1673, липня 14. – Львів. – Новина.

Про донських козаків чути, що вони потужно поширили Крим.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 360. – Тогочасна копія)

№ 16

1673, серпня 2. – Універсал коронного хорунжого Виницького.

Хан з ордами вдерся в Україну. Дорошенко козаками недавно присягнув триматися протекції турецького султана і цими днями, зібравши своє військо, стати під Кам'янцем – Подільським, а звідти йти під Львів.

Польські війська закликає бути напоготові.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 632. – Тогочасна копія)

№ 17

1673, серпня 4. – Варшава. – Лист коронного підканцлера Анджея Ольшовського до трибунальського маршалка.

Ромодановський залишив всю артилерію в Батурині, а сам мав далі йти. «С дані про взяття Азова, бо туди напав Сірко, прагнучи коней захопити турецького гарнізону. Але попереджені турки зігнали звідти табуни, а зробивши вилазку потрїпали козаків, з котрих 60 взяли живцем. 18 полонених прислали султану, а двох – Гусейн-паші. Ці два під тортурами виявили плани (?) Москви й козаків. Є й інші докази московської нещирості нам.

Автор листу посилається на хроніки Ваповського й Бельського, говорючи про суперечки за Поділля.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 632. – Тогочасна копія)

№ 18

1673, після 9 серпня. – Лист чернігівського каштеляна (?) до коронного хорунжого.

Я маю відомості з Кам'янця-Подільського від 9 серпня. Дорошенко сподівається швидко прийти під Кам'янець-Подільський, але він не може мати більше 10 000 війська. Він прислав з листами, писаними по-турецьки, до Халіл-паші; дає знати, щоб турки мали пильне око на молдавського і валаського господарів. Козацькі послі повернулися від султана. Вони їздили до нього з певними пунктами і отримали все, що просили: ні харачу, ні жодної прикрасі турки не будуть

чинити козакам, тільки свої війська мають виставити на потребу султана.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 632-633. – Тогочасна копія)

№ 19

1673, жовтня 6. – Львів. – Лист невідомого до невідомого.

2 жовтня вірменин виїхав з Криму. Він повідомив, що хан хворий, що калмики силою у 8-10 000 вдерлися в Крим, а Сірко кілька разів під Очаків нападав, вбивав ординців і бидло забирав. Запорожці теж не сиділи без діла, вони на чайках нападають. Хан отримав свіжі новини, що й московські козаки у великій силі на чайках виходять на море. Черкеська й ногайська орди з старим ханом дуже нападають на Крим.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 392. – Тогочасна копія)

№ 20

1673, жовтня 21. – Лист великого коронного гетьмана Яна Собеського до коронного підканцлера Анджея Ольшовського.

Ханенко знаходиться тільки з кількадесят війська десь у Поліссі, його мало не зламав Дорошенко. 70 татар захопили й спалили кілька сіл, забрали полон 10 селян з дружинами. У Криму тяжка пошесть.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 403. – Тогочасна копія)

№ 21

1673, листопада 15. – Табір під Хотиним. – Лист невідомого до невідомого.

Йдеться про Дорошенка. Він йде з ордою на допомогу туркам.

(ВДА (Краків). – ВР. – № 372. – Арк. 427. – Тогочасна копія)

№ 22

1674, лютого 2. – Кам'янець-Подільський. – Лист невідомого до невідомого.

Козак Княшко, котрий перейшов на наш бік, взяв під свою команду кілька кінних поляків і своїх людей. Запевнив їх, щоб не рухалися поки він не повернеться з роз'їзду клянучись, що не буде їх зраджувати.

(БПАН. – ВР. – № 1070. – Арк. 677. – Тогочасна копія)

№ 23

1674 р. – Королівський універсал.

Йдеться про турецько-татарську небезпеку. Ворожі війська йдуть з обох Азій та від самого Єгипту.

(Ч. – ВР. – № 431. – Арк. 214. – Тогочасна копія)

№ 24

1674 серпня 18. – Лист кримського хана Селім-Гірея до короля.

Лист передано через Мехмет-Кази-мурзу.

«Ми були прихильні до козаків». Тепер прошу про цей мир.

(Ч. – ВР. – № 421. – Арк. 191. – Тогочасна копія)

№ 25

1674, листопада 16. – Табір під Баром. – Універсал короля Яна III Собеського.

Йдеться про нашестя бусурман. Дізналися ми, що Стіну, Ладжикін, Умань та ін. взяли, жінок і дітей полонили. Заклик до боротьби.

(Ч. – ВР. – Арк. 423. – Арк. 100. – Тогочасна копія)

№ 26

1674, листопада 18. – Табір під Баром. – Універсал короля Яна III Собеського.

Зміст універсалу приблизно той же, що й попереднього.

(Ч. – ВР. – Арк. 423. – Арк. 105. – Тогочасна копія)

№ 27

1674, грудня 2. – Чигирин. – Лист гетьмана Петра Дорошенка до грабовецького старости.

Мова йде, що нещастя Україні несе Польща. Не помагали наші прохання до колишніх королів й мирні переговори. Можна говорити про польську протекцію при виконанні ряду умов.

(Ч. – ВР. – Арк. 423. – Арк. 100. – Тогочасна копія)

№ 28

1674, грудня 2. – Чигирин. – Лист гетьмана Петра Дорошенка до короля Яна III Собеського.

Мова йде, про умови прийняття польської протекції.

(Ч. – ВР. – Арк. 423. – Арк. 113. – Тогочасна копія. Другий список цього листа знаходиться там же (Арк. 115))

№ 29

1674, грудня 2. – Кальник. – «Авізі».

Після щасливої облоги барської фортеці і взяттю присяги від Гоголя, котрий все Подністров'я віддав королю і сам присягнув на послушество, король через писаря Леровського затвердив Гоголя як губернатора цього краю і комендантом Могилева. Додав йому понад 10 хоругв і полк пана підляського, послав гарнізон до Могилева, дав Гоголю все, що треба, добре зміцнив його. Це важливо, бо військо ВКЛ бунтує, котре лише два тижні в роботі, не хотіли ставати в залагах у коронних краях. Побачивши це, король прикликав старшину, гетьманів, полковників, щоб вони з любові до вітчизни не чинили самі бунтів і не допускали свавілля війська. Вже двічі це було (під Дубном і Хотиним), що шкодило Речі Посполитій. Король залишив табір під Красним, переправився через Буг, підійшов до Немирова, але татари на чолі солтаном відійшли і король не застав там орду, не дістав певного «язика». Король вислав різні боки роз'їзди за «язиком». Вранці хотів виступити, але туман був такий, що один другого ледве міг побачити. Під'їзди повернулися без «язика». Король вирішив послати по них Корецького з артилерією. Примчав козак з того боку немирівських хуторів, який мав стрілу в грудях у панцирі. Він сказав, що татари у півтора милях звідси здобувають табір. А це були ті татари, котрі Аджі-Гіреєм були відібрані, вони прийшли під Немирів, щоб спалити села і набрати провіанту. Король наказав сурмити, шикувати гусар з драгунами, залишивши піхоту при таборі, і вирушив проти неприятеля, який раненько взяв відомість про короля і ганебно втік. Король послав за ним передню сторожу кількадесят війська з коронним хорунжим (Миколаєм Ієронімом Сенявським). Король рушив назад, йому піддалися міста по дорозі, які просили, щоб врятував їх від поганських рук, зустрічали його з хлібом-сіллю. Це такі міста як Зобище (Zobiszcz), Зімце (Zimce), Кальник. До них король послав першим п. любачівського й полковника Урбановича з старшиною, щоб взяти присягу. До них король послав на залозу 600 драгун з Дуремарським, котрих о 10 вечора пускали в міста, а вранці таке велике місто «голова всієї України» присягло, окремо козаки, окремо міщани. Король став під Паневкою, послав в усі боки роз'їзди, а неприятель тікаючи, не тільки коней на переправах, але й шаблі кидав. Від Дорошенка прийшло вже кілька листів і було схоплено понад 10 козаків його брата Андрія, паволоцького полковника, і самого гетьмана. Вони мали підносити дух кальницького полковника, щоб він не піддався, обіцяючи йому дати великий гарнізон з Павлової й прийти на допомогу, за чим король уважно стежив. Балабанівка й інші міста піддалися королю. Король ще не вирішив де стати: в Кальнику чи у Брацлаві.

(Ч. – ВР. – № 430. – С. 192-195. – Тогочасна копія)

№ 30

1674, грудня 12. – Чигирин. – Лист гетьмана Петра Дорошенка до короля Яна III Собеського.

Прохання про мир.

(Ч. – ВР. – № 430. – С. 198-199. – Тогочасна копія)

№ 31

1674, грудня 12. – Чигирин. – Лист гетьмана Петра Дорошенка до грабовецького старости.

Дорошенко дякую старості за пересторогу, пише, що Чигирин уже кілька років воює за короля проти Москви, Задніпря, татар, згадує про отримання листі від пана Галаткевича, висловлює бажання піддатися королю, просить про вольності Війська Запорозького, гарантує посланцю до нього безпеку.

(Ч. – ВР. – № 430. – С. 199-201. – Тогочасна копія)

№ 32

1674, грудня 13. – Чигирин. – Універсал гетьмана Петра Дорошенка.

«Паном сотником, отаманам...». Сповіщає про те, що польський король обіцяє ніколи не входити своїми військами в Україну. «Зная ляцкие хитрые обманы, а за обычаем последующие тиранства», треба вам з своїх домів з жінками й дітьми йти до

Корсуня. Треба Корсунь укріпляти, а ми із своїми військами прийдемо до Корсуня на допомогу.

(Ч. – ВР. – № 423. – Арк. 119. – Тогочасна копія)

№ 33

1674, грудня 23. – Лист короля Яна II Собеського до гетьмана Петра Дорошенка.

Мова йде про мирні переговори з царським дипломатом Афанасієм Ординим-Нащокіним.

(Ч. – ВР. – № 423. – Арк. 135. – Тогочасна копія)

*Micik Yu. And., doctor of historical sciences, professor
(Ukraine, Kyiv)*

**1673-1674: the heavy years of Podillya in the light
of the Polish handwritten newspapers and letters**

*In the article are given selection of the handwritten documents from foreign
arkhivskhovich, times of Ruin related to history of Podillya.*

Keywords: *sources, archive, Get'manschina, Ukraine, Podillya, Osmanska
empire.*

* * *